

СЕКЦІЯ 1
СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 911.3:314

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2025-23-1>

Кондурян В.Я.,
аспірант кафедри географії України та регіоналістики
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
kondurian.vladyslav@chnu.edu.ua
ORCID: 0009-0004-0511-2877

**СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В СИСТЕМАХ РОЗСЕЛЕННЯ
КАРПАТСЬКИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ**

У дослідженні розкривається проблема перегляду підходів до визначення ієрархії систем розселення локального рівня внаслідок реформи АТО та децентралізації, що переважна більшість новостворених адміністративно-територіальних одиниць були утворені навколо ядер уже сформованих систем розселення локального рівня, хоча не завжди в тих же межах. Також показано важливість для подальшого розвитку систем розселення у досліджуваних областях вирішення проблем диспропорцій у розмірах, людності та соціально-економічному розвитку громад. За досліджуваний регіон обрано територію обласних систем розселення Карпатського регіону (Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська та Чернівецька області). Які, з одного боку, мають багато спільних рис у процесах розселення та розміщенні населення, зумовлені різноманітністю природних умов, перебігом демографічних процесів, транспортно-логістичними та соціально-економічними зв'язками, а з іншого боку – їх слід розглядати як цілісну структуру розселення. Адже, на думку низки вчених, ці регіони формують Львівську регіональну систему розселення, і в майбутньому вони можуть стати одним із макрорегіонів України. Метою даного дослідження було простежити територіальні, структурні та демографічні трансформації в межах систем розселення Карпатських областей України. З урахуванням змін, що відбулися внаслідок реформи адміністративно-територіального устрою. Адже ми отримали нові адміністративні одиниці на основі існуючої мережі населених пунктів, зі сформованими демографічними характеристиками та усталеними системно-регулюючими зв'язками між ними. Що призведе до кардинальних змін у системах розселення локального рівня. Таким чином поняття систем розселення та їх вивчення потає із новими суспільними запитами до наукового дослідження та обґрунтування. Вивчення особливостей суспільно-географічного розвитку регіонів України, так чи інакше підкреслює неоднорідність різного типу зв'язків між ними залежно від їх географічного розташування, а для карпатських областей тим більше. Реформа АТУ стала каталізатором для переформатування систем розселення. З одного боку вона стала причиною до знищення чи трансформацій уже наявних систем, а з іншого – концентрує можливості у нових центрах. Хоч це вимагає значних інвестицій у транспорт, щоб мінімізувати ризики географічної ізоляції для периферійних населених пунктів. Розриті у статті основні трансформаційні тенденції у системи розселення карпатських областей України, відкривають нові актуальні напрямки та ідеї для дослідження.

Ключові слова: розселення, система розселення, адміністративно-територіальна реформа, регіональний розвиток, населення, децентралізація, диспропорції.

Kondurian V. MODERN TRANSFORMATIONS IN THE SETTLEMENT SYSTEMS OF THE CARPATHIAN REGIONS OF UKRAINE

The study reveals the problem of revising approaches to determining the hierarchy of local-level settlement systems as a result of the ATU reform and decentralization. It is indicated that the vast majority of newly created administrative-territorial units were formed around the nuclei of already formed local-level settlement systems, although not always within the same limits. It is also shown how important it is for the further development of settlement systems in the studied regions to solve the

problems of disparities in size, population and socio-economic development of communities. The study region is taken as the territory of the regional settlement systems of the Carpathian region (Lviv, Ivano-Frankivsk, Zakarpattia and Chernivtsi regions). Which, on the one hand, have many common features in settlement processes, specific settlement patterns due to the diversity of natural conditions, in the course of demographic processes, are connected by a network of transport routes and socio-economic ties, and on the other hand, they should be considered as a holistic settlement structure. After all, according to a number of scientists, these regions form the Lviv regional settlement system, and in the future they may become one of the macroregions of Ukraine. The purpose of this study was to trace the territorial, structural and demographic transformations within the settlement systems of the Carpathian regions of Ukraine. Taking into account the changes that occurred as a result of the reform of the administrative-territorial structure. After all, we received new administrative units based on the existing network of settlements, with formed demographic characteristics and established system-regulating connections between them. Which will lead to cardinal changes in the settlement systems of the local level. Thus, the concept of settlement systems and their study is fraught with new social demands for scientific research and justification. The study of the features of the socio-geographical development of the regions of Ukraine, one way or another, emphasizes the heterogeneity of various types of connections between them depending on their geographical location, and for the Carpathian regions even more so. The reform of the ATU has become a catalyst for the reformatting of settlement systems. On the one hand, it has become a reason for the destruction or transformation of existing systems, and on the other – it concentrates opportunities in new centers. Although this requires significant investments in transport to minimize the risks of geographical isolation for peripheral settlements. The main transformational trends in the settlement systems of the Carpathian regions of Ukraine that we have uncovered open new relevant directions and ideas for research.

Key words: resettlement, resettlement system, administrative-territorial reform, regional development, population, decentralization, disparities.

Постановка науково-практичної проблеми. Реформа адміністративного територіального устрою України, яка стартувала у 2014 році передбачала реформування територіальної організації влади. І хоч підготовчі та аналітичні роботи щодо її впровадження велися ще від 2007 року, із метою врахувати усі можливі рекомендації, ризики, проведення підготовчих та роз'яснювальних робіт, практична її частина призвела до виникнення ряду дискусійних та проблемних моментів які потребують детального аналізу та подальшого вирішення. Так уже на стадії своєї кульмінації, у 2020 році, у новостворених адміністративно-територіальних одиницях почали спостерігатися диспропорції різного характеру (у чисельності населення, площах, економічному та соціальному розвитку, екологічних умовах, тощо). Науковці ж почали акцентувати увагу на трансформаціях у системах розселення, що потребують детального перегляду, аналізу їх структури та перспектив розвитку. Адже за твердженням С. Степаненко: «Не система розселення повинна наслідувати адміністративний поділ, а навпаки, АТУ повинен спиратися на об'єктивну історико-географічну основу, якою є розселення населення» (Степаненко, 2023).

Нами за регіон дослідження взято територію обласних систем розселення Карпатського

регіону (Львівської, Івано-Франківської, Закарпатської та Чернівецької областей). Які, з одного боку мають багато спільних рис у процесах заселення, специфічних малюнках розселення за рахунок різноманітності природних умов, у перебігу демографічних процесів, пов'язані мережею транспортних шляхів та соціально-економічних зв'язків, а з іншого – їх варто розглядати як цілісну розселенську структуру. Адже на думку ряду науковців ці області формують Львівську регіональну систему розселення, й на перспективу можуть стати одним і макрорегіонів України (Заблотовська & Кондурян, 2025).

Ми маємо приклади аналізу змін у розселенні населення та диспропорцій, що виникли внаслідок реформування АТУ, на рівні небагатьох окремих адміністративних областей України. Однак варто враховувати й комплексні зміни, адже диспропорції які виявляються зараз стануть причиною трансформації функціональних типів поселень, їх ролі у суспільно-географічному розвитку територій, перерозподілі населення, та відповідно й трудових ресурсів, тощо. Актуальність даного дослідження ґрунтується не лише у вивченні змін в розселенні та системах розселення згаданих областей, але й у подальшому розвитку міжобласних зв'язків, на прикладі міжобласних систем розселення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Хоча, в контексті нашого дослідження, наукові праці в напрямку вивчення систем розселення доцільно розглядати як ті, що стосувалися періоду до 2020 року, та після завершення реформи АТУ, є ряд науковців праці яких стали незамінними. Це праці В. Джамана (Джаман, 2003), А. Доценка (Доценко, 2015; Доценко, 2018). Вони досліджували системи розселення на загальнодержавному та регіональному (міжобласному) рівнях і їх рекомендації часто ставали базою для виділення сучасних адміністративно-територіальних одиниць. Також варто вказати й те невід'ємність розвитку систем розселення від соціально-економічного розвитку територій. Недарма наявні на сьогодні системи розселення регіонального, або ж міжобласного, рівня територіально відображають суспільно-географічні одиниці України. В різний час, із різними обґрунтуваннями пропонували виділення соціально-економічних одиниць на території України М. Паламарчук, О. Шаблій, Ф. Заставний, П. Масляк, О. Маринич, та ін. Загалом особливості суспільно-географічної регіоналізації у своїх працях також розкривали Я. Олійник, О. Топчієв, О. Шаблій, К. Немець. Окремо міський системи розселення України досліджено О. Гладким (Гладкий, 2014).

Важливими при розробці планів регіонального розвитку є результати праць на рівні обласних систем розселення. Детальне дослідження Тернопільської системи розселення обласного рівня із рекомендаціями щодо реформування її адміністративного устрою здійснила Л. Заставецька (Заставецька, 2013; Заставецька, 2013). Детально розглянули особливості функціонування Хмельницької обласної системи розселення Т. Заставецький та Н. Заблотовська яка, розкриваючи особливості демогеографічного розвитку території визначила межі міжрайонних систем розселення області. В. Яворська та К. Коломієць провели детальний аналіз розвитку міжрайонних систем розселення Миколаївської області як частини Одеської міжобласної системи розселення на початках впровадження реформи децентралізації, та вказали на наявні диспропорції які спостерігалися ще за старого адмінустрою (Яворська, & Коломієць, 2015). Трансформування Одеської обласної системи розселення в умовах нового адмінустрою вивчали В. Яворська та Л. Буяновська. які вказали на подальших змінах за рахунок змін у процесах урбанізації

(Буяновська, & Яворська, 2024). Трансформаційні зміни у розселенні загалом та у системах розселення Тернопільської області внаслідок реформи АТУ провів М. Салій. Він також вказав на структурні зміни у рівнях систем розселення. Оскільки формування нових адміністративних районів та територіальних громад передбачає перегляд мережі систем розселення локального рівня (Салій, 2023); (Салій, 2024). Особливості сільського розселення Херсонської області в контексті децентралізації виділено Г. Нападовською (Нападовська, 2019). Наслідки децентралізації в системі розселення Волинської області було досліджено В. Лажніком та С. Пугачем (Лажнік, & Пугач, 2017).

Окремо варто вказати на дослідження які стосуються території областей дослідження та в тій чи іншій мірі пов'язані із розвитком їх систем розселення Чернівецької області (Телешман, & Трусій, 2025); (Венців, 2025), Закарпатської області (Склярська, 2022). Як бачимо із переліку праць останніх років стосовно розселення досліджуваного регіону, обрана тематика є мало дослідженою.

Постановка завдання. Метою даного дослідження було простежити територіальні, структурні та демографічні трансформації в межах систем розселення Карпатських областей України. Із урахуванням змін, що відбулися наслідок реформування адміністративно-територіального устрою. Адже, ми отримали на основі наявної мережі населених пунктів, із сформованими демографічними характеристиками та налагодженими системоутворюючими зв'язками між ними, нові адміністративні одиниці. Що призведе до кардинальних змін у системах розселення локального рівня.

Виклад основного матеріалу дослідження. Системи розселення як територіальне об'єднання поселень певної території на основі історичних, економічних, транспортних, міграційних, адміністративних та інших зв'язків, в межах України сформували цілісну ієрархічну систему розселення. Де чітко виділялися система розселення загальнодержавного рівня, регіонального (міжобласного), субрегіонального (обласного) та локального рівнів (міжрайонних, районних, кушових та низових систем розселення). Кожен рівень мав у своїй основі територію суспільно-географічних чи адміністративних одиниць.

Системи розселення міжобласного (регіонального рівня) сформувалися в межах адміністративних областей, хоча щодо їх структури

можна простежити розбіжності у наукових думках. У своїй монографії Василь Джаман (Джаман, 2003) провів детальне дослідження їх формування та виявив взаємозв'язок між системами розселення регіонального рівня на території України із одиницями суспільно-географічного районування, ідеї якого активно розвивалися у кінці 90-х початку 2000-х років. Однак із розвитком наукових ідей та підходів в суспільній географії, привнесли певні зміни в особливості вивчення соціально-економічного розвитку областей України. Виділення регіональних (міжобласних) систем розселення базується на зв'язках із регіональним містом-центром, яке у демографічному, економічному, соціальному відношеннях утримує лідируючі позиції з-поміж сусідніх обласних центрів. Також на виділення меж даного рівня систем розселення впливають географічні особливості розміщення території. Саме таким чином й сформувалося два основних підходи до визначення систем розселення регіонального рівня – за Ю. Пітюренком та А. Доценком. Їх відмінності проявляються не лише в структурі, але й у назвах виділених систем. Варто зазначити, що в Українській суспільній географії все частіше опираються на праці А. Доценка (Доценко, 2018). У Генеральній схемі планування території України при розгляді систем розселення найвищий рівень формуючих загальнодержавну систему розселення виділяють як міжобласні, що формуються навколо найбільших міст та їх агломерацій (Генеральна схема планування території України, 2025). Разом з тим, реформа децентралізації передбачає анонсоване виділення дев'яти статистичних макрорегіонів країни, де простежується певне співпадіння між структурою запропонованих територіальних утворень з усталеними у суспільній географії межами міжрайонних систем розселення. Чотири із дев'яти макрорегіонів (II, IV, V, VII) за своєю структурою співпали територіально із Донецькою, Одеською та Кримською, Хмельницькою, Львівською системами розселення відповідно (Заблотовська, & Кондурян, 2025). Разом з тим Міністерством розвитку громад та територій України ведеться й робота й над ще одним регіональним поділом – виділення безпекових регіонів. В основі якого лежить віддаленість від лінії фронту та, відповідно, стратегічні розробки тилового забезпечення країни. Відмітимо, що згадані районування не суперечать одне одному, не пересікаються методологічно

та передбачаються взаємопов'язані підходи при розробці стратегічних планів розвитку (Заблотовська, & Кондурян, 2025). Як бачимо, міжобласні системи розселення є важливим суспільно-географічним поняттям із політичним, статистичним й економічним підґрунтям. Тому дослідження розселення Львівської, Івано-Франківської, Закарпатської та Чернівецької областей в межах Львівської міжобласної системи розселення, враховуючи створення проєктних офісів для роботи з європейськими програмами можуть посилити та розширити можливості їх регіонального розвитку.

Найстійкішими в умовах реформування АТУ та децентралізації є обласні системи розселення, адже межі областей не змінилися, як і їх ядра. А от, як вказує Ю. Палеха: «Враховуючи формування в Україні об'єднаних територіальних громад (ОТГ) та перспективи утворення нових укрупнених районних територіальних одиниць виникає потреба відкоригувати концептуальні пропозиції щодо формування систем розселення, насамперед в частині міжрайонних та внутрішньорайонних систем» (Палеха, 2020). Адже нові укрупнені адміністративні райони фактично знівеливали функціонування локальних систем міжрайонного та районного рівнів.

На території досліджуваних областей в ході соціально-економічного розвитку території та історичних особливостей розселення, із урахуванням особливостей розселення, було сформовано системи розселення міжрайонного рівня. Які виконували роль місцевих центрів, забезпечуючи ряд системою твірних функцій. Водночас, вони раціонально охоплювали периферійні території адміністративних областей, компенсуючи негатив великих відстаней та форм територіальних одиниць. Хоча для кожної області, із врахуванням природних особливостей та специфіки транспортної мережі сформувався свій каркас розселення із диспропорціями, що й зумовили відмінності у підходах до виділення нових укрупнених районів. У Закарпатській області чітко виділялись три системи розселення міжрайонного рівня, що сформувались навколо Ужгорода, Мукачеве та Хуста. Також перспективним в контексті формування нового міжрайонного центру визначався Рахів. Особливістю було близьке розташування вказаних поселень із накладанням зон впливу, та водночас значна частина поселень області залишалася поза зонами впливу центрів міжрайонного значення. Що власне й простежуємо

у сучасному АТУ, де для незначної за площею та кількістю поселень області визначено 6 адміністративних районів. Для Івано-Франківської області, із радіальним розміщенням основних магістралей, ядрами систем розселення міжрайонного значення стали міста Коломия, Калуш та Долина та власне й сам обласний центр. Таким чином чітко виділявся вплив Івано-Франківської, Коломийської та поліцентричної Калусько-Долинської міжрайонних локальних систем розселення. Однак, рельєф області та особливості розселення умовили виділення шести адміністративних районів із значними диспропорціями. Львівська область із чітко вираженим радіально-кільцевим рисунком осей розселення, із урахуванням природних особливостей території мала сформовані міжрайонні системи розселення, окрім Львову (який є водночас ядром міжобласної, обласної, міжрайонної систем) навколо Самбора, Дрогобича, Стрия та Шептицького (Червонограду). Таким чином ядра міжрайонних систем розселення стали центрами адміністративних районів в 5 із семи випадків. Для Чернівецької області, враховуючи її розміри та конфігурацію, чітко виділялась її моноцентричність із однією локальною системою розселення міжрайонного рівня, що сформувалася навколо Чернівців. Однак східна та південно-західні частини області знаходилися поза межами зон впливу Чернівців. І як результат – в сучасному АТУ області визначено три райони, один із яких Чернівецький, а два інші об'єднали периферійні громади, чим створили перспективні умови для їх розвитку. За аналогію із північними районами Закарпатської області, чи Верховинського та Косівського районів Івано-Франківської (табл. 1).

Як бачимо, системи розселення міжрайонного рівня не тільки компенсували нестачу впливу обласного центру в межах обласної системи розселення, навколо місцевих багато функціональних центрів на рівні поселень декількох районів, але й створювали сприятливі соціально-економічні умови для регіонального розвитку. Тепер же на їх місці, в межах обласних систем розселення, формуються нові районні системи, 52% з яких з яких сформувалися навколо колишніх міжрайонних ядер. Наприклад Стрий, Дрогобич, Самбір, Шептицький, Львів у Львівській, Коломия, Калуш у Івано-Франківській, Мукачево, Хуст, Рахів у Закарпатській, та Чернівці – у Чернівецькій області.

Загалом в межах Закарпатської, Львівської, Івано-Франківської та Чернівецької областей

утворилась різна кількість укрупнених адміністративних районів, із невідповідними пропорціями. Наприклад, у двох найменших областях України Чернівецькій та Закарпатській було сформовано відповідно 3 та 6 нових районів, проти 11 та 13 за старим АТУ. Що уже вказує на не співмірність в межах 1 до 4 проти 1 до 2. У Львівській області із 20 районів стало 7, а в Івано-Франківській області – 6 із 14. Також спостерігаємо скорочення у 3 та у 2 рази. Цікаво, що при наявних індивідуальних диспропорціях у розмірах та людності новостворених адміністративних районів, збереглася пропорційність у пересічно обласних показниках скорочення кількості районів та пересічної кількості поселень у них (табл. 1). Аналогічно у 3 із 4 областей однаковою є пересічно обласна пропорційність між значеннями кількості рад та громад та пересічної кількості поселень в них.

Цікаво що, при цьому серед самих адміністративних районів також зберігаються диспропорції. У Закарпатській області серед районів кардинально різняться Хустський та Рахівський (центром першого стало ядро колишньої однойменної міжрайонної системи розселення, а другого – центр колись потенційної системи розселення міжрайонного рівня). Хустський є лідером як за площею, так і за кількістю громад та населення в них. Хуст став системотвірним ядром для поселень 13 громад. А Рахів, як адміністративний центр району із чотирьох громад втрачає свій потенціал ядра міжрайонного рівня. Хоча північні райони області охоплюючи значні гірські території залишаються на периферійних позиціях. У Івано-Франківській області, як і в Чернівецькій та Львівській, однойменний адміністративний район є абсолютним лідером а показниками площі, людності та чисельності населення. А на противагу йому Верховинський та Косівський гірські райони, які є типовим прикладом диспропорції – мала людність при 5 громадах, та порівняно значних територіях. Аналогічна ситуація полярних показників між районом із ядром міжобласної системи розселення (з його людністю) та рештою районів. Цікавим прикладом є Дрогобицький район, що сформувався на базі однойменної колишньої системи розселення міжрайонного рівня. Він, при площі майже 1,5 тис кв.км об'єднав чотири, але великі громади. І знову ж таки анти лідером є Золочівський район, перед яким постає питання планування майбутнього розвитку.

Схожу ситуацію із диспропорціями спостерігаємо у Чернівецькій області, де однойменний район, що утворився навколо моноцентру, об'єднав більшу половину населення та громад області. То ж як бачимо в межах регіону дослідження чітко простежується залежність в диспропорціях на основі районів (а відповідно нових районних систем розселення) центрами яких стали обласні центри які за рахунок урбанізаційних процесів об'єднали громади, що знаходяться в зонах їх активного впливу. Ну і кардинально протилежна ситуація склалася із адміністративними районами у периферійних частинах областей та віддалених від впливу колишніх міжрайонних ядер.

А на прикладі системи розселення це, на перспективу, перенапряження системотвірних зв'язків яке призведе посилення диспропорцій та ускладнення зв'язків у великих за площею нових адміністративних одиницях. По перше, це трансформація колишніх міжрайонних систем розселення, на базі яких в переважній більшості утворилися системи районного рівня. По друге, це руйнація старих районних систем розселення та деградація колишніх

районів. Поселення, що втратили статус районних центрів, але не стали центрами великих громад, втрачають адміністративні функції (суди, прокуратури, відділення податкової служби, казначейства, управління соціального захисту і т.д.). Але й ті що, стали центрами громад також втрачають ряд функцій які вони мали раніше. І навіть якщо ця втрата відбувається поступово з часом вона стане відчутною. Багато колишніх районів можуть зіткнутися з відтоком кваліфікованих кадрів та інвестицій. Їхня роль у системі розселення буде знижуватися до рівня звичайних великих населених пунктів, або ж центрів систем розселення кушового рівня.

Різницю у кількості АТО можна було б пояснити особливостями рельєфу та забезпеченням транспортної доступності, однак спостерігаємо на прикладі Закарпатської та Івано-Франківської областей якраз територіальні диспропорції. Де нові ТГ охоплюють великі гірські території із слабкою дорожньою інфраструктурою та великими відстанями (в межах 50–70 км), що ускладнює забезпечення доступності до адміністративних,

Таблиця 1

Кількісні показники змін в адміністративному устрої досліджуваних областей (порівняння за старим та новим АТУ)*

	До 2020 року				2020 р.			
	Кількість адміністративних районів	Кількість сільських, міських та селищних рад*	Пересічна чисельність населених пунктів у районі	Пересічна чисельність населених пунктів у сільських, міських та селищних радах	Кількість адміністративних районів	Кількість ТГ	Пересічна чисельність населених пунктів у районі	Пересічна чисельність населених пунктів у ТГ
Закарпатська	13	341	47	1,5	6	64	102	9,5
Івано-Франківська	14	431	57	1,9	6	62	134	13
Львівська	20	708	96	2,7	7	73	275	26
Чернівецька	11	271	38	1,5	3	52	139	8
Загалом по регіону дослідження	58	1751	65	2,3	22	251	171	15

*Складено автором на основі (Сайт державної служби статистики України, 2025).

медичних та освітніх послуг, сконцентрованих у центрі громад. На прикладі Чернівецької області скорочення з 11 до 3 районів призвело, навпаки, до створення дуже великих територіальних одиниць (наприклад, Чернівецький район). Це посилює домінування ядра (Чернівців). Також адміністративні функції укрупнених районів, наприклад Вижниці та Кельменці, що концентруються там, акумулюють ресурси з периферії. Аналогічно відбувається на прикладі громад, які були створені в результаті об'єднання поселень декількох сільських та селищних рад, в результаті чого залишається один центр громади, а інші в кращому випадку можуть стати кушовими ядрами.

Наступні зміни у ієрархії систем розселення стосуються колишніх кушових та елементарних (низових) систем розселення. Адже реформа децентралізації, яка передбачала ще й утворення територіальних громад (які були на своїх початках зорієнтовані на самоорганізацію) водночас зупинила функціонування кушових та первинних систем розселення локального рівня, а натомість ми отримали нові одиниці АТУ із перспективами формування первинних систем розселення. Як і з колишніми міжрайонними центрами, при формуванні громад досить часто ядрами ставали колишні центри кушових систем розселення чи центри сільських, селищних чи міських рад. В такому випадку ми можемо говорити про міну рівня системи та вивчення її меж. Однак, враховуючи необдумані, спонтанні, або ж централізовані рішення щодо об'єднання поселень у територіальні громади, ми знову ж таки спостерігаємо диспропорції у їх параметрах та розвитку.

На рівні територіальних громад простежуються ті ж тенденції, що й з адміністративними районами. Найбільші диспропорції знову ж таки вирізняють громади утворені навколо обласних центрів – надмірна чисельність населення при малих площах, як для типових міських громад. В той же час кардинально протилежними характеристиками вирівнюються громади в гірських районах – при великих територіях та значній чисельності поселень у громаді, відносно незначні показники людності. Наприклад Путильська громада в Чернівецькій області об'єднує 45 поселень (найвищий показник серед громад карпатських областей України) із чисельністю населення трохи більше 11 тисяч осіб. Схожа ситуація із Сколівською громадою Львівської області, де у 38 поселеннях замешкує близько

20 тисяч осіб. Для гірських громад Закарпатської області знову ж варто вказати диспропорції у площі, кількості поселень та людності, першу чергу для гірських територій (Костринська, Кольчинська, Великоберезнянська ТГ).

Варто вказати й на нові можливості для новостворених АТО. Це насамперед створення нових центрів локальних систем розселення низового рівня, які часто й за старого АТУ виконували функції ядер кушових систем розселення. Центри новостворених 52 громад у Чернівецькій області (та 251 громади загалом у регіоні дослідження) отримали фінансову та адміністративну самостійність, що дає їм нові можливості до розвитку та дозволяє стати справжніми «полюсами зростання». Громади можуть самостійно інвестувати у транспортну мережу локального рівня, розвивати власні школи та лікарні (первинна ланка), створюючи робочі місця, що раніше були можливі лише в обласному чи старому районному центрі. Великі, фінансово спроможні громади є привабливішими для інвесторів та мають більші шанси отримати фінансування від міжнародних донорів (наприклад, на проекти, пов'язані з Балто-Чорноморським коридором, чи від транскордонних партнерів). Тож такі громади, які мають чіткі плани територіального розвитку і мають перевагу у залученні цих коштів. Також великі громади здатні об'єднувати ресурси та створювати функціональні кластери, особливо у туризмі та логістиці, сільському господарстві та ін.. Громади туристичної спеціалізації в Івано-Франківській області (наприклад, Яремчанська) можуть спільно розвивати інфраструктуру та просувати туристичні маршрути. У Чернівецькій та Закарпатській областях громади із транскордонним розташуванням можуть спільно розвивати логістичні хаби та прикордонні ринки, використовуючи переваги, створені новими пунктами пропуску.

Висновки. Таким чином поняття систем розселення та їх вивчення потає із новими суспільними запитами до наукового дослідження та обґрунтування. Вивчення особливостей суспільно-географічного розвитку регіонів України, так чи інакше підкреслює неоднорідність різного типу зв'язків між ними залежно від їх географічного розташування, а для карпатських областей тим більше. Реформа АТУ стала каталізатором для переформатування систем розселення. З одного боку вона стала причиною до знищення чи трансформацій

уже наявних систем, а з іншого – концентрує можливості у нових центрах. Хоч це вимагає значних інвестицій у транспорт, щоб мінімізувати ризики географічної ізоляції для периферійних населених пунктів.

Розриті нами основні трансформаційні тенденції у системи розселення карпатських областей України, відкривають нові актуальні напрямки та ідеї для дослідження. Надалі доцільно здійснити детальний аналіз системо твірних зв'язків в межах новостворених адміністративних районів, що утворилися на базі колишніх міжрайонних систем розселення, щодо їх територіальних змін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буяновська, Л., & Яворська, В. (2024). Система розселення в Одеському регіоні в умовах нового адміністративного устрою. *Науковий вісник Чернівецького університету: Географія*, (849), 184-197. [Buyanovska, L., & Yavorska, V. (2024). Settlement system in the Odessa region under the conditions of the new administrative system. *Scientific Bulletin of Chernivtsi University: Geography*, (849), 184-197. (In Ukrainian)]. DOI: <https://doi.org/10.31861/geo.2024.849.184-197>
2. Венців, П. (2025). Суспільно-географічний аналіз розселенських диспропорцій у Чернівецькому районі Чернівецької області внаслідок реформи адміністративно-територіального управління. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: географія*, 59(2), 63-71. [Ventsiv, P. (2025). Social and geographical analysis of settlement disparities in the Chernivtsi district of Chernivtsi region as a result of the reform of administrative and territorial administration. *Scientific notes of the Volodymyr Hnatyuk Ternopil National Pedagogical University. Series: geography*, 59(2), 63-71. (In Ukrainian)]. DOI: <https://doi.org/10.25128/2519-4577.25.2.7>
3. Генеральна схема планування території України. URL: <http://mrbu.maps.arcgis.com/home/index.html> (дата звернення 10.09.2025) [General scheme of planning of the territory of Ukraine. URL: <http://mrbu.maps.arcgis.com/home/index.html> (accessed 10.09.2025)].
4. Гладкий, О. (2014). Міські системи розселення: становлення та структура. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Географія*, (1), 16-22. [Gladkyi, O. (2014). Urban settlement systems: formation and structure. *Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Geography*, (1), 16-22. (In Ukrainian)]. URL: <https://visnyk-geo.knu.ua/wp-content/uploads/2016/04/6-62.pdf>
5. Джаман, В. О. (2003). Регіональні системи розселення: демографічні аспекти. *Чернівці: Рута*, 2, 392. [Dzhaman, V. O. (2003). Regional settlement systems: demographic aspects. *Chernivtsi: Ruta*, 2, 392 (In Ukrainian)].
6. Доценко, А. (2018). Міське розселення у Київській області: динаміка та структура. *Ekonomichna ta Sotsialna Geografiya*, 33-39. [Dotsenko, A. (2018). Urban settlement in Kyiv region: dynamics and structure. *Economic and social geography*, 33-39 (In Ukrainian)]. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2018.80.33-39>
7. Доценко, А. (2015). Роль національної економіки у формуванні національної системи розселення. *Економічна та соціальна географія*, (3), 41-43. [Dotsenko, A. (2015). The role of the national economy in the formation of the national settlement system. *Economic and Social Geography*, (3), 41-43. (In Ukrainian)]. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/esg_2015_3_8
8. Заблотовська, Н., & Кондурян, В. Суспільно-географічні особливості формування нових статистичних макрорегіонів України Socio-geographical features of the formation of new statistical macroregions of Ukraine. ISBN 978-966-933-336-0 © Аріон Оксана, 2025, упорядкування © Київський національний університет імені Тараса Шевченка, ВПЦ "Київський університет", 2025, 86. [Zablotska, N., & Konduryan, V. Socio-geographical features of the formation of new statistical macroregions of Ukraine. ISBN 978-966-933-336-0 © Arion Oksana, 2025, arrangement © Kyiv National Taras Shevchenko University, VOC "Kyiv University", 2025, 86. (In Ukrainian)].
9. Заставецька, Л. Б. (2013). Територіальна організація систем розселення: основні закономірності та принципи. *Географія та туризм*, (24), 197-204. [Zastavetska, L. B. (2013). Territorial organization of settlement systems: basic patterns and principles. *Geography and Tourism*, (24), 197-204. (In Ukrainian)]. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/gt_2013_24_29.pdf
10. Заставецька, Л. Б. (2013). Сучасна геопросторова організація обласних систем розселення України. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер.: Географія*, (2), 61-68. [Zastavetska, L. B. (2013). Modern geospatial organization of regional settlement systems of Ukraine. *Scientific notes of the Volodymyr Hnatyuk Ternopil National Pedagogical University. Ser.: Geography*, (2), 61-68. (In Ukrainian)]. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=NZTNPUg_2013_2_11
11. Лажник, В., & Пугач, С. (2017). Просторовий аналіз особливостей розселення населення Волинської області з використанням центрографічного методу. *Часопис соціально-економічної географії*, (22), 111-117. [Lazhnik, V., & Pugach, S. (2017). Spatial analysis of the features of population settlement in Volyn region using the centrophographic method. *Journal of Social and Economic Geography*, (22), 111-117. (In Ukrainian)]. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN

N&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Chseg_2017_22_20.pdf

12. Нападівська, Г. Ю. (2019). Особливості сільського розселення в контексті децентралізації (на прикладі Херсонської області). *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: географічні науки*, (10), 48-55. [Napadovska, G. Yu. (2019). Peculiarities of rural settlement in the context of decentralization (on the example of Kherson region). *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Geographical Sciences*, (10), 48-55 (In Ukrainian)]. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2019-10-7>

13. Офіційний сайт Міністерства розвитку громад та територій України. URL: <https://mindev.gov.ua> (дата звернення 20.09.2025) [Official website of the Ministry of Community and Territorial Development of Ukraine. URL: <https://mindev.gov.ua> (access date 20.09.2025)].

14. Палеха, Ю. М. (2020). Нова редакція генеральної схеми планування території України – стратегія інтеграції України у європейський простір. *Український географічний журнал*, (1), 7-15. [Palekha, Yu. M. (2020). New edition of the general scheme of planning the territory of Ukraine – strategy of integration of Ukraine into the European space. *Ukrainian Geographical Journal*, (1), 7-15. (In Ukrainian)]. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001137600>

15. Сайт державної служби статистики України URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 16.09.2025) [Website of the State Statistics Service of Ukraine URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (access date 16.09.2025)].

16. Салій, М. (2023). Кременецька районна система розселення та особливості її трансформації в умовах децентралізації. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: географія*, 54(1), 95-108. [Salii, M. (2023). Kremenets district settlement system and features of its transformation in the conditions of decentralization. *Scientific notes of Volodymyr Hnatyuk Ternopil National Pedagogical University. Series: Geography*, 54(1), 95-108. (In Ukrainian)]. DOI: <https://doi.org/10.25128/2519-4577.23.1.10>

17. Салій, М. (2024). Сучасні трансформаційні процеси Тернопільської районної системи розселення. *Науковий вісник Чернівецького університету: Географія*, (847), 169-180. [Salii, M. (2024). Modern transformation processes of the Ternopil district settlement system. *Scientific Bulletin of Chernivtsi University: Geography*, (847), 169-180.

(In Ukrainian)]. DOI: <https://doi.org/10.31861/geo.2024.847.169-180>

18. Склярська, О. І. (2022). Сільське розселення як чинник адміністративно-територіальних змін (на прикладі Закарпатської і Чернівецької областей). *Людина та довкілля. Проблеми неоекології*, (38), 20-28. [Sklyarska, O. I. (2022). Rural resettlement as a factor of administrative and territorial changes (on the example of Transcarpathian and Chernivtsi regions). *Man and Environment. Problems of Neoecology*, (38), 20-28. (In Ukrainian)]. URL: https://journals.urau.ludina_dov/article/view/284288/278442

19. Степаненко, С. (2023). Адміністративно-територіальний устрій як основа побудови нової моделі територіального управління. *Юридичний вісник*, (1), 7-12. [Stepanenko, S. (2023). Administrative-territorial structure as a basis for building a new model of territorial administration. *Legal Bulletin*, (1), 7-12. (In Ukrainian)]. URL: https://journals.urau.ludina_dov/article/view/284288

20. Телешман, В., & Трусій, О. (2025). Демографічні особливості Чернівецької області: на зламі війни. *Економічна та соціальна географія*, 110-130. [Teleshman, V., & Trusi, O. (2025). Demographic features of Chernivtsi region: at the turn of the war. *Ekonomichna ta Sotsialna Geografiya*, 110-130. (In Ukrainian)]. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2025.93.110-130>

21. Яворська, В. В., & Коломієць, К. В. (2015). Формування територіальних систем розселення Миколаївської області у структурі Одеської міжобласної системи розселення. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Географія*, (1), 78-86. [Yavorska, V. V., & Kolomiyets, K. V. (2015). Formation of territorial settlement systems of Mykolaiv region in the structure of the Odessa inter-regional settlement system. *Scientific notes of the Volodymyr Hnatyuk Ternopil National Pedagogical University. Series: Geography*, (1), 78-86. (In Ukrainian)]. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/NZTNPUg_2015_1_14.pdf

Дата першого надходження рукопису
до видання: 21.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування: 24.10.2025

Дата публікації: 23.12.2025